

Grönö säteri

Restaureringar inom ramen för Länsstyrelsens stöd till ekonomibyggnader av enklare typ samt stöd till utvald miljö

Antikvarisk rapport

Grönö 1:1
Björskogs socken
Västmanland

Helén Sjökvist



Innehåll

Inledning.....	1
Bakgrund.....	1
Historik.....	1
Byggnadsbeskrivning.....	2
Genomförda arbeten.....	5
Referenser	10
Kart- och arkivmaterial	10
Litteratur	10
Tekniska och administrativa uppgifter.....	10

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2011

Omslagsfoto: Den lilla ladugården efter renovering. Jordkällaren anas i bakgrunden.

Foto: Helén Sjökvist.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

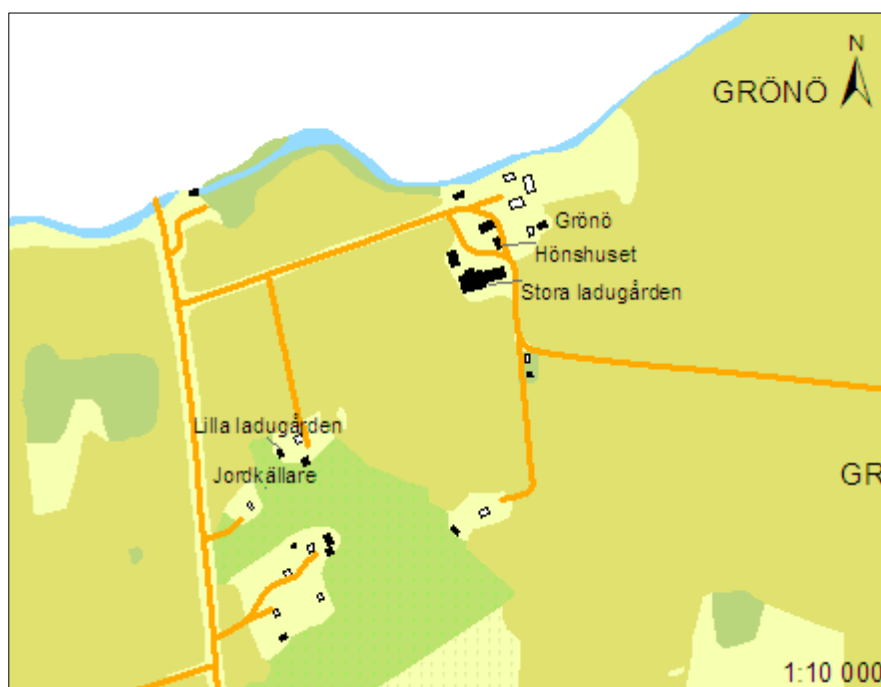
ISSN: 1653-7408
ISBN: 978-91-7453-052-0

Västerås 2011.

Inledning

Under sommaren 2010 har fyra byggnader på fastigheten Grönö 1:1 renoverats. Till arbetet med att renovera den lilla ladugården vid en av arbetarbostäderna samt för hönshuset har bidrag utgått genom länsstyrelsens projekt för stöd till ekonomibyggnader av enklare typ. För fönsterrenovering på stora ladugården samt för en jordkällare tillhörande en arbetarbostad har bidrag utgått från länsstyrelsens stöd till ekonomibyggnader i utvald miljö.

Bidragen syftar till att uppmuntra till bevarande av äldre ekonomibyggnader inom lantbruket, såsom ängslador, jordkällare och smedjor. I första hand rör det sig om byggnader som förlorat sin funktion i samband med att jordbruksproduktionen förändrats och moderniserats. Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen (KM) har anlitats av Länsstyrelsen i Västmanlands län för antikvarisk medverkan i vissa av 2010 års bidragsärenden.



Figur 1. De renoverade byggnadernas placering i förhållande till gårdscentrum.

Bakgrund

Historik

Grönö säteri mellan Köping och Kungsör har en lång historia bakåt i tiden och gården omnämns första gången på 1300-talet.¹ Gårdens huvudbyggnad uppfördes 1899 och är ritad av arkitekten Erik Hahr.² Flyglarna är uppförda omkring 1750, stallet 1925,

¹ Goda exempel s. 16.

² Svenska gods och gårdar – Västmanland s. 97.

ladugård och loge 1936. År 1940 fanns det på gården sju hästar samt ett 70-tal kor och ungdomdjur av SRB-ras. Man hade även gått över till traktordrift.

Hönshuset ligger centralt placerat i gårdsmiljön och bör vara uppfört i början av 1900-talet. Det är dock ej markerat på häradsekonomiska kartan, uppmätt år 1907. Byggnaden har brukats av gårdens arbetare för att hysa grisar, höns mm.

Lilla ladugården ligger strax sydväst om gårdscentrum tillsammans med en äldre arbetarbostad samt ett soldattorp. Arbetarbostaden uppfördes omkring sekelskiftet 1900 och fungerade som bostad till två familjer. Ladugården bör vara ungefär samtida med denna byggnad, men finns ej med på häradsekonomiska kartan uppmätt 1907 då bostadshuset emellertid är markerat.

Jordkällaren ligger lokaliserad i en backe väster om arbetarbostaden och lilla ladugården. Invid den aktuella källaren finns ytterligare en torvtäckt källare. Vilken av dessa två som är markerad på häradsekonomiska kartan uppmätt 1907 är inte helt enkelt att avgöra.

Den stora ladugården är uppförd 1936 i tidstypisk stil. Fram till 1970 bedrevs mjölkproduktion på gården men därefter övergick man helt till spannmålsproduktion. Byggnaden har på senare år byggts om för att inrymma spannmålssilo.



Figur 2. Utsnitt av häradsekonomiska kartan uppmätt 1905–11. Blad Munktorp.

Figur 3. Utsnitt av häradsekonomiska kartan uppmätt 1905–11. Blad Valskog.

Byggnadsbeskrivning

Hönshuset

Byggnaden är spritputsad med slätputsade omfattningar kring fönster- och dörröppningar. Fönstren har bågar av gjutjärn med korgbågigt överstycke. Taket täcks med tvåkupigt tegel. Den västra och södra fasaden var målad med en akrylatbaserad färg, det vill säga en så kallad ”plastfärg”, vilken släppte från underlaget i remsor. Övriga två fasader hade en färgtyp som kritade av sig, vilket gjorde att man snarare misstänkte kalk- eller en svag KC-färg.

Lilla ladugården

Byggnaden är uppförd med en fähusdel i timmer och en enklare del i stolpverksteknik. Byggnaden ligger i anslutning till en äldre arbetarbostad, uppförd omkring sekelskiftet 1900. Taket täcktes med i huvudsak enkupigt tegel, vilket kompletterats med tvåkupigt tegel på ett parti på västra takfallet samt även någon enstaka sinuskorrugerad

eternitskiva. Vindskivorna mot söder var av en typ där urtag gjorts för att passa direkt mot takpannorna utan överliggare. På norra sidan var vindskivorna i senare tid bytts ut mot raka brädor. Fasaden är klädd med stående lockpanel av okantat virke. Byggnaden har enkla bräddörrar med smidda bandgångjärn och endast något enstaka fönster.

Takkonstruktionen var mycket skadad och i omedelbart behov av åtgärder. Takstolen bestod av sparrar av klena stockar samt över dem liggande åsar. Undertaket bestod av locklagda, okantade brädor med omfattande rötskador. Hammarbandet mot öster var av på ett ställe, cirka på mitten av byggnaden. Åtminstone en av åsarna var av på östra takfallet. Mot öster kalvade väggen ut från takkonstruktionen.

Jordkällaren

Jordkällaren är uppförd med en grund i natursten. Taket täcktes med ett enkupigt tegel från Köpings kyrkas tegelbruk, vilket är stämplat KKTB. Köpings kyrkas tegelbruk var enligt Köpings museum i drift mellan åren 1667–1913. Vindskivorna är av en typ där urtag gjorts för att passa direkt mot takpannorna utan överliggare.

Stora ladugården

Byggnaden är uppförd i betongblock/gråsuggor med en slätputsad bottenvåning samt skulldel med stående slät panel. Den senare är avfärgad med falurödfärg. Fönsterbågar, dörrar och luckor är svartmålade. Taket täcks med sinuskorrugerad eternit. Fönstren har träbågar med små rutor och spröjs. Interiört finns inredning med foderbord och båsplatser kvar.



Figur 4. Lada/ladugård. Vindskivan är utformad med urtag för takpannorna. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 5. Lada/ladugård. Takfall mot väster med olika typer av takpannor. Det böljande taket avslöjar att konstruktionen är skadad. Foto: Helén Sjökvist.



Figur 6. Ladugården sedd från öster före åtgärder. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 7. Ladugårdens undertak och nockås före åtgärder, sett mot söder. Foto: Helén Sjökvist.



Figur 8. Lada/ladugård. Hammarbandet är av på östra sidan, ungefär mitt på byggnaden. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 9. Lada/ladugård. En av de längsgående åsarna på östra takfallet är av. Man har omfattande röt- och svampangrepp i undertaket. Foto: Helén Sjökvist.



Figur 10. Jordkällare. Taket täcks med tegel från Köpings kyrkas tegelbruk. Teglet är frostsprängt. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 11 Jordkällare. Vindskivan har urtag för takeglet. Foto: Helén Sjökvist.



Figur 12. Stora ladugården sedd från norr. Det utskjutande mittpartiet innehöll tidigare kylrum och maskineri för mjölkmaskinen. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 13. Fönster på västra fasaden. Till höger syns en öppning där fönsterbågen saknas. Foto: Helén Sjökvist.



Figur 14. Hönsbuset med fasad målad med plastfärg samt sprickor över dörröppning. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 15. Mot söder har det stått en annan byggnad mot fasaden varför detta parti inte är målat med plastfärg. Foto: Helén Sjökvist.



Figur 16. Fönsterbågar av gjutjärn i behov av omkittning. Omfattande sättningsprickor vid fönsteröppning. Foto: Helén Sjökvist.

Genomförda arbeten

Hönshuset

Den plastfärg som fanns på några av fasaderna har avlägsnats med handredskap. Därefter har putslagningar utförts med kalkbruk och byggnaden har avfärgats med en silikatfärg. Gavelröstena i trä har avfärgats med falurödfärg.



Figur 17. Hönsbuset efter åtgärder. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 18. Hönsbuset efter åtgärder. Foto: Helén Sjökvist.



Figur 19. Hönsbuset efter åtgärder. Foto: Helén Sjökvist.

Lilla ladugården

Takkonstruktionen hade omfattande skador och större delen fick ersättas. På östra sidan fanns en omfattande timmer skada där timret byttes mot äldre virke från stallet vid huvudgården. Hammarbanden är helt bytta på grund av rötskador. Även takstolen är bytt bortsett från nockåsen. Man har även lagt till några ytterligare takstolar mot tidigare antal. Taket försågs med nytt undertak av spontat virke, takpapp och ett nytt, enkupigt betongtegel. Den östra väggen, vilken hade kalvat ut, har dragits tillbaka något. Delar av virket i det gamla undertaket har kunnat användas för att laga fasaden. Fasaderna har avfärgats med falurödfärg.



Figur 20. Takteglet nedplockat från västra takfallet. Foto: Grönö gård.



Figur 21. Den gamla takkonstruktionen. Foto: Grönö gård.



Figur 22. Till vänster om fönstret anas en timmerlagning. Foto: Grönö gård.



Figur 23. Ny takstol rest. Foto: Grönö gård.



Figur 24. Byggnaden sedd från väster efter renovering. Foto: Helén Sjökvist.



Figur 25. Byggnaden sedd från öster efter renovering. Foto: Helén Sjökvist.



Figur 26. Takkonstruktion och nytt undertak. Foto: Helén Sjökvist.



Figur 27. Takkonstruktion med nytt hammarband och undertak. Foto: Helén Sjökvist.



Figur 28. Nya vindskivor utfördes med urtag för tegel precis som man tidigare haft på byggnaden. Foto: Helén Sjökvist.

Jordkällaren

Jordkällaren var i något sämre skick än väntat. Syllarna var helt rötskadade och byttes mot nytt virke. Sidoåsar ochnockås byttes delvis mot nytt virke. Nytt undertak lades och försågs med takpapp. Taket belades med nytt, enkupigt betongtegel.



Figur 29. Rötskadad sylvstock. Foto: Grönö gård.



Figur 30. Syllen utbytt mot nytt virke. Foto: Grönö gård.



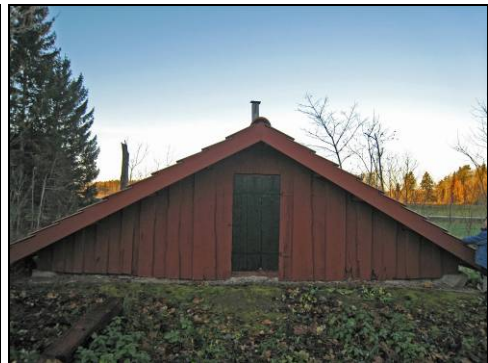
Figur 31. Sidoås skarvad halvt i halvt med friskt virke. Foto: Grönö gård.



Figur 32. Nytt undertak lades. Foto: Grönö gård.



Figur 33. Källaren sedd mot väster efter åtgärder. Foto: Helén Sjökvist.



Figur 34. Källaren sedd mot öster efter åtgärder. Foto: Helén Sjökvist.

Stora ladugården

Fönstren på norra och västra fasaden är åtgärdade på plats då det inte var möjligt att plocka ut bågarna utan att skador uppkom. Cirka 30 små glasrutor är bytta mot nytt glas. Bågarna är rengjorda från kitt och färg och därefter grundoljade och omkittade. Bågarna och omgivande trä är målade två gånger med en alkydfärg, Jotun drygolin.



Figur 35. Ladugårdsfönster rengjort och grundoljat. Foto: Grönö gård.



Figur 36. Ladugårds fönster kittade och delvis målade. Foto: Grönö gård.



Figur 37. Fönstren på norra fasadens östra parti färdigställda. Foto: Helén Sjökvist.



Figur 38. Fönstren på norra fasadens västra parti färdigställda. Foto: Helén Sjökvist.



Figur 39. Fönstren på västra fasaden färdigställda. Foto: Helén Sjökvist.



Figur 40. Nyttillverkat fönster på västra fasaden. Foto: Helén Sjökvist.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Häradsekonomiska kartan uppmätt 1905–11, blad Munktorp, blad Valskog.

Litteratur

Svenska gods och gårdar - Västmanlands län. 1940. Uddevalla.

Blomberg m.fl. 2009. *Goda exempel för landsbygdens bebyggelse*. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Kulturmiljövård Mälardalen projektnr:</i>	10040
<i>Länsstyrelsen dnr:</i>	602-1971-10 434-10706-09
<i>Fastighetsbeteckning:</i>	Grönö 1:1
<i>Landskap:</i>	Västmanland
<i>Län:</i>	Västmanlands län
<i>Socken:</i>	Björskog
<i>Ägare/ Beställare</i>	Jan Ulväng
<i>Entreprenör:</i>	Egen regi
<i>Antikvarisk medverkan:</i>	Stiftelsen Kulturmiljövård i Mälardalen Helén Sjökvist Stora gatan 41 72212 Västerås